

POVODOM IZLASKA IZ ŠTAMPE II SVESKA KATALOGA RUKOPISA GAZI HUSREV-BEGOVE BIBLIOTEKE

Dugo očekivani drugi tom Kataloga arapskih, turskih i perzijskih rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke pojavio se istom 1980. godine. Kada se ima u vidu da je prvi svezak izašao 1963. godine, onda je zaista period od skoro 17 godina bio prevelik za pripremanje drugog sveska, pogotovo kada se zna da je za ovaj tom izvjestan dio materijala pripremljen još u toku štampanja prvog sveska. I sam autor, Kasim Dobrača, u posebnoj napomeni uz predgovor drugog sveska, kaže da je obrada ovog toma bila gotovo završena još 1970. godine, i da su razlozi za ovoliko zakašnjenje uglavnom tehničke prirode (nedostatak finansijskih sredstava, pitanje sloga arapskog teksta koji se morao obaviti u Kairu itd.). Kada bi se ovakvim sporim tempom nastavilo izdavanje narednih svezaka Kataloga, trebalo bi, znači, obzirom na obimnost preostalog neobjavljenog dijela materijala, još preko pedeset godina da bi izašla i preostala 3-4 sveska koliko bi ih još najmanje trebalo izaći. Sudbina je htjela da ni sam autor prof Kasim Dobrača nije dočekao izlazak II sveska, preselio je na drugi svijet (3. novembra 1979. g.) upravo u toku štampanja ovog toma.

S obzirom na izloženo i pređašnji Savjet Biblioteke je, pored Uprave i Redakcije Kataloga, u više navrata razmatrao pitanje ubrzanja štampanja i pripremanja za izdavanje Kataloga, pa su tako, između ostalog, na daljnjoj obradi rukopisa sada angažovana četiri stručnjaka umjesto samo jednog, kako je to dosada bilo. Zato je pretpostaviti da će slijedeće knjige Kataloga mnogo brže ugledati svjetlo dana.

Nakon smrti autora Dobrače, sticajem okolnosti, pored tehničke redakcije, prihvatio sam se i završnih korektura kao i imprimatura II knjige Kataloga, pa sam tako dva-tri puta pročitao njegov tekst u cjelini. Zato ovdje želim iznijeti neka svoja zapažanja o ovom svesku.

Drugi svezak Kataloga obuhvatio je rukopise s područja islamskog prava (Fikh, šeriatsko pravo). Tako su na 1047 stranica obrađena 1162 kodeksa sa 1702 djela. Na islamsko pravo odnose se 1162 djela, dok je 540 djela s područja ostalih disciplina, jer su ponekad u jednom kodeksu zajedno radovi iz islamskog prava i drugih disciplina. U ovom svesku je islamsko pravo obuhvaćeno u njegovoj kompletnosti u najširem smislu riječi sa svim njegovim podgrupama, pa su tako u posebnim poglavljima obrađeni: Uvod u islamsko pravo (Usuli-fikh), Islamsko (šeriatsko) pravo (Fikh), Šeriatsko-pravna rješenja (Fetava), Islamsko nasljedno pravo (Feraid), Islamsko državno pravo (Nizamud-devle vel-kavanin), Zakoni (Kavanin) i Postupak pred šeriatskim sudovima (Adabul-kadi, Es-sukuk).

Ako sada uporedimo ovoliki broj sačuvanih djela iz islamskog prava, dakle iz područja jedne discipline, sa prvim sveskom Kataloga u kojem su obuhvaćeni rukopisi iz šest disciplina (Enciklopedije Dairei-el-mearif), Nauke o Kur'anu: čitanje Kur'ana-Tedžvid i Kiraat — Komentari Kur'ana (Tefsir), Tradicija (Hadis), Dogmatika (Akaid) i Dove (Ed'ije vel-ezkar), koji materijal je dat na svega 606 strana (sačuvani broj rukopisa iznosi svega 795, dok u II svesku, kako je spomenuto, iz islamskog prava imamo 1162 djela obrađena na 1047 strana), onda možemo konstatovati da se je islamsko pravo kod nas ne samo proučavalo, nego i u praksi primjenjivalo. Kadije su rješavale i presuđivale sve slučajeve ne samo u odnosu država-pojedinac, i ne samo predmete muslimana, nego i predmete nemuslimana, koji su se obraćali kadijama da im presude, o čemu imamo brojna svjedočanstva u sačuvanim sidžilima (protokolima šeriatskih sudova).

Rukopisi iz islamskog prava obrađeni u ovom svesku potječu od brojnih autora iz raznih krajeva, među kojima ih je veliki broj iz pera priznatih i u islamskoj nauci poznatih pravnika, a među ovim djelima su i poznate zbirke fetvi - rješenja pravnika teoretičara i praktičara - koje su služile kadijama kao priručnici pri njihovom svakodnevnom rješavanju pojedinih pitanja i sporova. Od ovih zbirki spomenimo ovdje npr. fetve Ebus-Suuda (umro 1574), šejh-ul-islama i profesora, koji je imao udjela pri donošenju zakonskih odredaba u doba sultana Sulejmana-Zakonodavca, zatim tu su zbirke: Tatarhanije, Kadihana, Ali efendije Čataldževije i drugih. Od svih ovih zbirki Biblioteka posjeduje i po više prepisa, a, na primjer, zbirke Kadihan ima 17 primjeraka.

Među ovim zbirkama fetvi posebno i značajno mjesto ima Zbirka poznata pod imenom *Fetavai-Ahmedi*, a potječe iz pera Ahmeda, sina Muhamedova, iz Mostara (el-Mostari), umro 1776. godine. On je bio dugogodišnji muftija i profesor u Mostaru, a njegova zbirka fetvi je bila veoma popularna među kadijama u Bosni i Hercegovini. U Gazinoj biblioteci nalazi se deset sačuvanih primjeraka ove zbirke (u Orijentalnom institutu u Sarajevu ima 15 primjeraka, a u Narodnoj biblioteci 3 primjerka ove zbirke). Osim Ahmed-efendije Mostarca i drugi naši pisci ostavili su iza sebe zbirke fetvi.

U ovom svesku Kataloga imamo na desetine imena autora naših ljudi, koji su pisali djela bilo iz područja islamskog prava ili pak drugih grana nauke, pa su tu na primjer djela: Hasana Kafije Pruščaka, Šejha Juje (Ejubića), iz Mostara, Hasana, sina Nesuhova, iz Duvna, Ahmed efendije Mostarca, Ali-dede Mostarca, Sarajlije Nerkesi Muhameda književnika i pjesnika, Ahmeda Pruščaka, Alije, sina Mustafina Šehovića, Abdulvehaba Ilhamije Žepčaka, Abdulvehaba, sina Hasana Bošnjaka, Halila Bošnjaka, Hasana Tešnjaka, Ibrahim Zikrije iz Užica, Ibrahima Opijača, Mustafe Muhlisije Bošnjaka, Nihadi Čelebije, Šejha Hasana Kaimije i drugih. Neki od ovih autora se prvi puta spominju ovdje, jer ranije se nije ni znalo za njihova djela.

I u ovom drugom svesku je došla do izražaja temeljitost i preciznost autorova u njegovom naučnom radu, pa je tako Dobrača ispravio mnoge greške ranijih kataloga i upotpunio podatke o izvjesnim autorima i njihovim djelima.

Važno je, također, istaknuti da je autor bilježio i sve zapise na praznim prvim i zadnjim listovima kao i na marginama rukopisa, na kojima se takvi zapisi nalaze, a ti nam zapisi pružaju zanimljive podatke za našu kulturnu istoriju. Bilježio je i sve vlasnike knjiga, pa se tako može vidjeti koje su porodice imale zbirke ili biblioteke.

I u pogledu tehničke opreme ovaj svezak je, u odnosu na prvi tom, potpuniji i sa manje grešaka i nedostataka. Tako npr. dok je prvi svezak imao svega dva indeksa - indeks djela i indeks autora - dotle ovaj svezak pored spomenuta dva ima još i indekse: prepisivača, mjesta prepisivanja i indeks vakifa (legatora). U indeksu djela spomenuta su 1004 djela (naslova), u indeksu pisaca je 675 autora, dok prepisivača imamo 510.

Predgovor Kataloga dat je uporedo na tri jezika: srpskohrvatskom, engleskom i arapskom.

Još sa pojavom prvog sveska Kataloga 1963. godine, sva stručna štampa je istakla da je početak izdavanja ovog kataloga veliki doprinos nauci i kulturi ne samo kod nas nego i u svijetu, pa evo i ovih nekoliko napomena uz knjigu II kataloga ukazuje na to da fond rukopisa Husrev-begove biblioteke sadrži veliko književno bogatstvo. Na prvi svezak Kataloga pojavilo se je više stručnih osvrtaka kako u našoj tako i stranoj štampi (Ankari, Beču, Berlinu i dr.), a već se i na ovaj tom osvrnulo nekoliko autora.

Sada je u pripremi treća knjiga ovog korpusa, koja će sadržavati djela iz tesavufa (misticizma), ahlaka (etike) i vaza (propovjedništva).

Nakon ovog kraćeg osvrta na sadržaj i opremu drugog sveska Kataloga potrebno je upravo ovdje ukazati i na još jednu činjenicu u vezi sa rukopisnim fondom Gazi Husrev-begove biblioteke. Naime, pažljivije čitajući ovaj korpus upašće nam u oči da autor kod tehničkog opisa najvećeg broja kodeksa konstatuje da su rukopisi dohvaćeni vlagom, za druge opet kaže da su napadnuti od insekata, za mnoge da su rasuti, itd. Poznato je da Gazi Husrev-begova biblioteka, prije svega, nema odgovarajućih prostorija. Zgrada u kojoj je ona sada smještena vlažna je u donjim zonama, gdje su donedavno svi njeni rukopisi bili pohranjeni, pa je potpuno i razumljivo da su navukli vlagu. Jedna stručna komisija konstatovala je da je vlažnost ovih prostorija četiri puta veća od dozvoljenog stepena vlažnosti. Da bi koliko toliko ublažili kritično stanje rukopisnog fonda uprava Biblioteke zajedno sa Savjetom naručila je savremenije metalne stalaže. Dosada su rukopisi bili smješteni u drvenim stalažama, pa je tako cijeli rukopisni fond prenesen u drugu prostoriju na spratu Biblioteke. Međutim, ni ova prostorija ne odgovara ovoj namjeni, a osim toga je malena za fond od oko 10.000 kodeksa koliko ih sada ima ova Biblioteka. Osim toga su, kako ova prostorija tako i cijela zgrada Biblioteke, nedovoljno zaštićeni. Biblioteka nema potrebnih trezora za vrednije i rijetke rukopise i arhivsku građu pa je, čini nam se, sadašnji manji trezor neprikladan i rukopisima je bolje da su izvan nego li u trezoru. Konačno, napomenuti je da se ovi rijetki rukopisi često vade iz trezora u svrhu pokazivanja posjetiocima pa se tako premeću po rukama bibliotekara i posjetilaca, što se nikako ne bi smjelo dopustiti. U svrhu pokazivanja vrijednih rukopisa Biblioteka bi trebala postaviti jednu stalnu manju izložbu za posjetioce, ali za tako nešto ona nema mogućnosti u sadašnjim uslovima.

Uz sve ovo, ako istaknemo još i to da Biblioteka nema potrebnih najosnovnijih instrumenata kao što su npr. aparat za termoregulaciju, pribor za oprашivanje i odstranjivanje insekata, osnovnih pomagala za konzervaciju i korićenje rukopisa, tek tada možemo uočiti u kakvom se kritičnom stanju nalazi fond Biblioteke. Zato bi trebalo što hitnije poduzeti potrebne mjere za spašavanje i očuvanje ovog ogromnog kulturnog blaga i za buduća pokoljenja.

Mehmed Mujezinović